

1985-01-01

จากชนบทสู่โรงงาน : ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและครอบครัวจากประสบการณ์ของสิ่งcioร์และ เกาหลีใต้

वासुक् ँणुईओओओ

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

องุईओओ, वासुक् (1985) "จากชนบทสู่โรงงาน : ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและครอบครัวจากประสบการณ์ของสิ่งcioร์และ เกาหลีใต้," *Journal of Social Sciences*: Vol. 22: Iss. 2, Article 2.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol22/iss2/2>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

จากชนบทสู่โรงงาน : ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและครอบครัวจากประสบการณ์ของสิงคโปร์และเกาหลีใต้

ผาสุก พงษ์ไพจิตร*

1. คำนำ

ในช่วงประมาณสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศแถบเอเชียหลายแห่งพัฒนาอุตสาหกรรม โดยส่งเสริมการลงทุนร่วมกับบรรษัทลงทุนข้ามชาติเพื่อการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตโดยใช้แรงงานมาก ประเทศที่นำนโยบายเช่นนี้มาใช้อย่างกว้างขวางได้แก่ สิงคโปร์ เกาหลีใต้ มาเลเซีย ไต้หวัน และฮ่องกง อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งนำนโยบายมาใช้เหมือนกันแต่ไม่กว้างขวางเท่าได้แก่ ไทย ฟิลิปปินส์และอินโดนีเซีย ในกลุ่มประเทศแรกนั้น ยุทธวิธีการพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวค่อนข้างจะประสบความสำเร็จในด้านการช่วยพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออก ในประเทศเหล่านี้การพัฒนาดังกล่าวช่วยเพิ่มการจ้างงานแรงงานสตรีเป็นจำนวนมาก ในกระบวนการนี้บทบาทดั้งเดิมของสตรีเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมหันต์ มีการศึกษาเรื่องแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมใหม่ๆ เหล่านี้อยู่หลายชั้น ส่วนมากจะเป็นการศึกษาในสิงคโปร์ มาเลเซีย เน้นวิเคราะห์เรื่องสภาพการทำงาน ค่าจ้าง และลักษณะเฉพาะของอุตสาหกรรมซึ่งจ้างแรงงานสตรี¹ งานวิจัยทุกชิ้นแสดงสถิติตัวเลขจากการสำรวจชี้ให้เห็นว่าอุตสาหกรรมส่งออกที่ใช้แรงงานมากจะจ้างแรงงานสตรีเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 70-80) และในจำนวนคนงานสตรีเหล่านี้ ส่วนมากจะอยู่ในช่วงอายุ

* อาจารย์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ให้อูหลานเช่น Yoon Soon Young 1977; Heyzer 1978, and 1982; Grossman 1979, and 1980; Blake 1980; Elson and Pearson 1980; Pasuk 1982, and Edgren 1983.

เยาว์ คือ ต่ำกว่า 24 ปี และจะเป็นกลุ่มคนโสด คนงานจำนวนมากมีพื้นเพมาจากชนบท ในการศึกษาที่มีอยู่ยังให้ความสนใจกับบทบาทของครอบครัวที่มีต่อการทำงานของผู้หญิงในโรงงานอุตสาหกรรมน้อยมาก แต่ได้มีการศึกษาถึงบทบาทครอบครัวกับการทำงานของผู้หญิงโดยทั่ว ๆ ไปอยู่บ้าง บทความนี้จะวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว และการทำงานของสตรีในโรงงาน ก่อนอื่นจะขอสรุปจากการศึกษาที่มีอยู่ว่าเมื่อแรงงานสตรีชนบทย้ายเข้าทำงานในโรงงาน มีผลต่อครอบครัวอย่างไร ?

เมื่อแรงงานหญิงเข้ามาทำงานในโรงงาน ไม่ว่าจะเป็นโรงงานของคนพื้นเมืองหรือนายทุนบรรษัทข้ามชาติ จะมีรายได้เป็นเงินสดประจำที่สม่ำเสมอมากกว่างานที่เคยทำอยู่ในท้องไร่ท้องนา รายได้เป็นเงินที่สม่ำเสมอ เป็นแรงดึงดูดใจสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงเข้ามาทำงาน ครอบครัวจะยอมให้ผู้หญิงสาวออกมาทำงานนอกบ้านก็เพราะค่าของเงินนี้ เป็นที่รู้กันว่าหญิงชนบทที่ออกมาทำงานจะส่งเงินกลับบ้านด้วย ดังนั้นรายได้ที่ได้รับผลประโยชน์กับทั้งผู้หญิงเอง และต่อครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีเงินซื้อเครื่องใช้ไม้สอยและมีเงินซื้ออาหารมากขึ้น จากการศึกษาพบว่าในฮ่องกงและไต้หวัน ครอบครัวของผู้หญิงสาว (พ่อแม่ น้อง ๆ พี่) ที่ไปทำงานในโรงงานต้องพึ่งเงินสดที่หญิงสาวส่งมาใช้ในการดำรงชีพ และหาซื้อเครื่องใช้ต่าง ๆ อยู่มาก การพัฒนาอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในประเทศเหล่านี้มากกว่าหนึ่งทศวรรษแล้ว พ่อแม่ของหญิงสาวจึงคุ้นเคยกับการได้รับเงินสดเป็นส่วนแบ่งจากรายได้ของลูกสาวอยู่มากพอควร พ่อแม่ก็จะกีดกันไม่ให้ลูกสาวแต่งงานเร็ว เพราะว่าเมื่อแต่งงานแล้ว ลูกสาวก็จะแยกครอบครัวออกไป มีภาระของตัวเองมากขึ้น ก็จะต้องหรือลดส่งเงินมาจุนเจือพ่อแม่ของตัว (Grossman 1979) ในอินโดนีเซีย การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานหญิงยังมีน้อย แรงงานมีเป็นจำนวนมากกว่างานที่มี ทำให้ค่าจ้างในโรงงานอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ถึงกระนั้นก็พบว่า ครอบครัวของหญิงสาวที่แต่งงานได้ประโยชน์จากการใช้เงินค่าจ้าง จ่ายเป็นค่าดอกเบี้ยย และการวางแผนการเงินในการซื้อของใช้ ในการซ่อมแซมบ้านและอื่น ๆ โดยปกติครอบครัวชนบทจะขาดเงินสด แม้จะมีอาหารกิน ถ้าไม่มีเงินสดก็ซื้อของหรือกู้เงินลำบาก รายได้จากโรงงานจึงเข้ามามีส่วนจุนเจือครอบครัวมาก (Wolf)

² ให้อ่านใน Jones (editor) ซึ่งมีบทความของ Miralao, Yu-Hsia lu และ Zosaferanil.

จากด้านของผู้หญิงเอง การทำงานในโรงงานทำให้ผู้หญิงมีอิสระทางการเงินมากขึ้น และสถานภาพภายในครอบครัวจะดีขึ้น กล่าวคือ มักจะเริ่มมีสิทธิมีเสียงในการเลือกคู่ครองของตัวเอง มีสิทธิตัดสินใจจะแต่งงานเมื่อไรมากขึ้น แทนที่จะให้เป็นการตัดสินใจของพ่อแม่ (สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในประเทศที่ชนบทประเพณีผูกมัดผู้หญิงอยู่กับครอบครัวมาก เช่น ในกรณีของประเทศที่ลัทธิขงจื๊อมีความสำคัญ หรือกลุ่มประเทศมุสลิม) นอกจากนี้หญิงที่ทำงานยังมีส่วนในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเงินของครอบครัวมากขึ้น

โดยสรุปผลที่ต่อผู้หญิงจากการทำงานโรงงาน คือ รายได้เพิ่มขึ้นและสถานภาพในครอบครัวดีขึ้น แต่ผลเสียก็มีมากมาย และได้มีผู้ศึกษาไว้กว้างขวาง ผลเสียหนึ่งที่สำคัญมี หนึ่ง สภาพการทำงานมักจะไม่ดี ทำให้สุขภาพเสีย เช่น ตาเสีย (จากการส่องกล้องจุลทรรศน์ เพื่อประกอบชิ้นส่วนเครื่องอิเล็กทรอนิกส์) และโรคอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสภาพทำงานที่ไม่ดี สอง เนื่องจากผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน สวัสดิการของครอบครัวอาจจะเลวลง โดยเฉพาะการเลี้ยงดูเด็กเล็ก จะขาดตกบกพร่อง ถ้าหากคนมาช่วยไม่ได้ ความอบอุ่นในครอบครัวจะลดลง โดยทั่วไป อุตสาหกรรมส่งออกที่ใช้แรงงานมาก มักจะเลือกจ้างแต่เฉพาะหญิงโสด เพื่อหลีกเลี่ยงการจ่ายค่าสวัสดิการหญิงมีครรภ์ ถ้าจะต้องจ้างหญิงที่แต่งงานแล้ว ก็มักจะให้ค่าแรงต่ำจนไม่สามารถจะมีเงินเหลือมาจ้างคนเลี้ยงเด็กที่เหมาะสม ดังนั้นปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูเด็กเล็กจึงเป็นเรื่องสำคัญ สาม ครอบครัวจะประสบปัญหาเศรษฐกิจ ถ้าหากว่าผู้หญิงที่เคยได้รายได้จากโรงงานถูกปลดงาน ทั้งนี้การปลดงานเนื่องจากบริษัทปิดกิจการเกิดขึ้นบ่อย ในกรณีของบริษัทลงทุนข้ามชาติที่ทำการผลิตชิ้นส่วนโดยใช้วิธีการผลิตใช้แรงงานมากเพื่อการส่งออก ผู้หญิงที่ทำงานเป็นคนงานไม่มีฝีมือในโรงงานเป็นจำนวนมากจึงพบว่า ตัวเองเป็นประโยชน์ต่อนายจ้างก็แต่ในช่วงที่ยังสาว ๆ มีกำลังดี และในช่วงที่ยังไม่แต่งงาน แต่จะถูกทอดทิ้งเมื่ออายุมากขึ้นหรือเมื่อแต่งงาน ที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือ ในช่วงที่ถูกใช้งานและได้รายได้เท่านั้น ก็ไม่ได้รับการฝึกอบรมความชำนาญอะไรที่จะนำไปหางานอื่น ๆ ที่ได้รายได้ดีกว่า หลังจากถูกปลดงานแล้วได้

ประสบการณ์ของประเทศต่าง ๆ แสดงให้เห็นผลกระทบที่มีต่อแรงงานหญิงที่แตกต่างกัน ในทุก ๆ กรณีเราพบว่า ผลดีก็มี ผลเสียก็มาก แต่จะไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงเลยก็คงจะยาก บทความนี้จะไม่วิเคราะห์ว่ายุทธวิธีการพัฒนานั้นดีหรือไม่ดี มีผลดีผลเสียเพียงไร และจะไม่เจาะจงพูดถึงประสบการณ์ในระยะสั้น ๆ ของการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่จะวิเคราะห์ว่าเกิด

อะไรขึ้นกับผู้หญิงและครอบครัวเมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมไปไกลถึงขั้นหนึ่ง ประสบการณ์ของ ประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมสำเร็จในตะวันตก แสดงให้เห็นว่าในระยะต้น ๆ ผู้หญิงถูกดึงออกมา ทำงานในโรงงานมากแต่เมื่อรายได้ของครอบครัวคนงานและครอบครัวคนชั้นกลางเพิ่มสูงขึ้น ในระยะหลังจากพัฒนาอุตสาหกรรมสำเร็จ มีแนวโน้มว่าผู้หญิงถูกผลักดันไปอยู่ครอบครัว ทำหน้าที่แม่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ (เฟิงจะมาในระยะไม่นานมานี้เองที่ผู้หญิงตะวันตกตื่นตัวเรื่องการทำงานและเรียกร้องสิทธิสตรี) สิ่งที่เกิดขึ้นในตะวันตก จะเกิดขึ้นกับหญิงคนงานในเอเชียหรือไม่? บทความนี้พยายามให้ความกระจ่างต่อคำถามนี้โดยวิเคราะห์ประสบการณ์ของหญิงคนงานในสิงคโปร์ และเกาหลีใต้ ซึ่งประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งสองประเทศมียุทธวิธีคล้าย ๆ กัน คือ ส่งเสริมการลงทุนจากบรรษัทข้ามชาติ และในระยะต้น ๆ มุ่งส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมากโดยเฉพาะแรงงานสตรี นอกจากนี้ทั้งสองประเทศยังมีพื้นฐานทางสังคมคล้ายกันอยู่ตรงที่ลัทธิขงจื้อมีความสำคัญ³ (มีมากกว่าในเกาหลีใต้)

แต่ก่อนอื่นขอออกตัวว่าสิ่งที่กล่าวต่อไปในบทความนี้ เป็นผลจากการสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในเกาหลีใต้ และสิงคโปร์ และจากการไปสนทนากับกลุ่มสตรีในทั้งสองประเทศนี้ ผู้เขียนมิได้ทำการวิจัยละเอียดลึกซึ้ง ข้อแก้ตัวก็คือว่าผู้เขียนมุ่งหวังใช้บทความนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการอภิปรายต่อไป ดังนั้นจึงขอคำติชมจากท่านผู้อ่าน เพื่อจะได้นำมาปรับปรุงและเป็นแนวทางในการทำการศึกษารายละเอียดเพิ่มขึ้น

2. ทางสองแพร่งไปสู่โรงงาน

ในการวิเคราะห์ประสบการณ์ของสิงคโปร์และเกาหลีใต้นั้น จะดูบทบาทของผู้หญิงและความสัมพันธ์ต่อครอบครัวในสังคมกว้าง ๆ ไม่เน้นแต่เฉพาะสังคมโรงงาน ทั้งนี้การทำงานในโรงงานเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคมทั้งสอง สังคมต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่วุ่นวายบทบาทของผู้หญิงทุกระดับ ทุกอาชีพมีการเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่เกิดกับผู้หญิงโรงงาน มีผลกระทบต่อกันคติดึงสังคมต่อผู้หญิงอื่น ๆ ด้วย และในทางกลับกัน

³ ลัทธิขงจื้อนั้นกล่าวโดยย่อ มีอิทธิพลในการจำกัดบทบาทผู้หญิงให้อยู่ในบ้าน โดยเห็นว่าบทบาทของผู้หญิงควรจะเป็นลูกสาว ภรรยา แม่ที่ดี ก็พอแล้ว ไม่ควรพยายามเปลี่ยนบทบาทเหล่านี้

สิงคโปร์

การพัฒนาอุตสาหกรรมโดยเน้นการใช้แรงงานสตรี เริ่มเกิดขึ้นเมื่อปีต้นทศวรรษ 1960 นี้เองการลงทุนจากต่างประเทศมีบทบาทมาก ในขณะนั้นสิงคโปร์มีการว่างงานและการทำงานต่ำระดับในอัตราสูง ผู้หญิงยังไม่มีบทบาทในโรงงานมาก อัตราการเข้าร่วมแรงงานของผู้หญิงยังอยู่ในอัตราค่อนข้างต่ำ ยุทธวิธีการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะต้น ๆ นั้นต้องการแรงงานหญิง รัฐบาลสนับสนุนให้หญิงทำงาน โดยเลือกสถานที่ตั้งโรงงานใกล้ ๆ บ้าน ซึ่งมีหญิงสาวที่ไม่ได้ทำงานอยู่มาก ทั้งนี้เพื่อช่วยไม่ให้หญิงสาวต้องเดินทางไกลจากครอบครัว ในช่วงทศวรรษ 1960 หญิงสาวจำนวนมากที่เคยอยู่บ้านทำงานบ้าน หรือทำงานช่วยครอบครัวเล็ก ๆ น้อย ๆ ถูกดึงเข้ามาทำงานในโรงงาน ส่วนใหญ่จะได้ค่าจ้างไม่ค่อยดี ค่าจ้างจะน้อยกว่าผู้ชาย ต้องทำงานวันละหลายชั่วโมง อุตสาหกรรมสำคัญที่จ้างแรงงานหญิงมาก คือ อิเล็กทรอนิกส์และเสื้อผ้าสำเร็จรูป อุตสาหกรรมเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสูงมาก และการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่รวดเร็วนี้ทำให้โรงงานต้องปิดโรงงาน งบจ้าง หรือย้ายไปตั้งแหล่งใหม่ ในประเทศอื่นเพื่อแสวงหาแรงงานที่ถูกกว่า จึงมีปัญหาเรื่องปลดงานบ่อย การจ้างงานไม่แน่นอน นอกจากนี้ยังมีปัญหาสภาพการทำงานแย่ การป้องกันโรคที่จะเกิดจากการทำงานใช้สายตาเกร็งเครียด การใช้สารเคมีที่เป็นอันตราย มีไม่พอเพียงทำให้หญิงสาวจำนวนมากที่ทำงานใช้กล้องจุลทรรศน์ในโรงงานอิเล็กทรอนิกส์สายตาเสีย ในช่วงทศวรรษ 1960 ปัญหาที่ว่านี้มีความรุนแรง เกิดกว้างขวาง และเกิดอย่างรวดเร็ว ทำให้ทวิชาการและผู้ให้ความสนใจปัญหาแรงงาน เขียนบทความวิจารณ์นโยบายของรัฐว่าไม่เป็นธรรมต่อผู้หญิง ฝ่ายรัฐบาลนั้นก็ดกั้นไม่ให้มีการก่อตั้งสหภาพแรงงาน ไม่ยอมให้มีการเพิ่มค่าจ้างขั้นต่ำ ห้ามไม่ให้มีการนัดหยุดงาน การกระทำเช่นนั้นเท่ากับว่าร่วมมือกับบรรษัทลงทุนข้ามชาติในการใช้แรงงานหญิงอย่างค่อนข้างเอาเปรียบ

ในช่วงปลายทศวรรษ 1970 มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในสิงคโปร์หลายประการ มาถึงระยะนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมเริ่มได้ผลในการเพิ่มการจ้างงานจำนวนมาก จนกระทั่งเกิดสภาพขาดแคลนแรงงาน คือ มีคนต้องการจ้างแรงงานมากกว่า จำนวนคนงานที่มีเศรษฐกิจสิงคโปร์ขยายตัวมาก ทำให้การว่างงานและการทำงานต่ำระดับในช่วงต้นทศวรรษ 1960 ค่อย ๆ หมดไป

⁴ เกี่ยวกับพัฒนาการเศรษฐกิจและสตรีช่วงสิงคโปร์ได้ข้อมูลจากการไปเยือนสิงคโปร์และสนทนากับผู้เกี่ยวข้องและจากบทความต่าง ๆ ใน Cai Siew Yew 1983.

แรงงานหญิงก็เริ่มขาดแคลน ทำให้ระดับค่าจ้างของแรงงานหญิงเพิ่มสูงขึ้น และช่องว่างระหว่างค่าจ้างคนงานหญิงกับชายเริ่มลดลง แต่ยังคงมีอยู่ เมื่อตลาดแรงงานมีความตึงตัวก็มีความจำเป็นจึงเอาหญิงที่แต่งงานแล้วและเคยทำงานบ้านอย่างเดียวนอกมาทำงานด้วย รัฐบาลส่งเสริมให้หญิงแต่งงานแล้วทำงานโดยให้เงินช่วยเหลือค่าจ้างเลี้ยงดูบุตรเป็นบางส่วน สนับสนุนให้นายจ้างให้เงินช่วยเหลือค่าเลี้ยงดูบุตร หรือจัดสถานเลี้ยงเด็กให้คนงาน โดยแบ่งค่าใช้จ่ายกันระหว่าง นายจ้าง รัฐบาลและคนงาน โครงการเพิ่มทักษะและความชำนาญของคนงานก็จัดให้ทั้งหญิงและชาย รัฐบาลไม่มีนโยบายกีดกันผู้หญิง ในช่วง 1960-1980 เพราะว่าสังเกตเห็นแล้วว่า สิงคโปร์เป็นประเทศเล็กมีแรงงานจำกัด จะพัฒนาอุตสาหกรรมไปตลอดรอดฝั่งก็ต้องได้รับความร่วมมือจากแรงงานหญิง ถึงกระนั้นก็ตามอาจกล่าวได้ว่า รัฐบาลเพิ่งเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือผู้หญิงโรงงานในระยะหลัง ๆ เท่านั้น ตั้งแต่เริ่มพัฒนาอุตสาหกรรมในต้นทศวรรษ 1960 มาแล้ว ครอบครัวของผู้หญิงเองให้ความช่วยเหลือผู้หญิงโรงงานมาโดยตลอดอย่างเข้มแข็ง

การศึกษาของ เจเน็ต ซาลาฟ และ โฮลีน วอง (Salaff, and Wong) พบว่าคนงานหญิงที่เข้ามาทำงานโรงงานในยุคแรกที่สิงคโปร์ยังมีโรงงานที่ใช้แรงงานมาก ในทศวรรษ 1960 และยังทำงานอยู่ในโรงงานมาถึงยุคหลังที่เริ่มมีการพัฒนาอุตสาหกรรมใช้เทคโนโลยีสูง จะได้รับการเลื่อนขั้นจากการเป็นคนงานไม่มีฝีมือ เป็นคนงานชั้นดีขึ้น มีรายได้และตำแหน่งที่ถาวรมากขึ้น กลุ่มนี้จะเป็นหญิงคนงานที่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวในการเลี้ยงดูลูก และช่วยดูแลงานบ้านอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาค่อนข้างดี เมื่อเริ่มต้นทำงานเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ คือ จบการศึกษาระดับก่อนมัธยม ความช่วยเหลือจากครอบครัวในการดูแลงานบ้าน การเลี้ยงดูบุตร และการศึกษาระดับพอสสมควรรัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้หญิงสาวทำงานอยู่ในโรงงานเป็นเวลานานได้ แม้หลังจากมีลูกแล้ว การศึกษาทำให้สามารถเรียนรู้เทคนิคใหม่ ๆ และได้รับการเลื่อนขั้นเป็นคนงานมีฝีมือมากขึ้น เมื่ออุตสาหกรรมพัฒนาจากอุตสาหกรรมใช้แรงงานมาก มาเป็นอุตสาหกรรมใช้เทคโนโลยีและทุนมากขึ้นในระยะหลัง ๆ รายได้ที่ได้ก็ขึ้น ช่วยให้หญิงคนงานจำนวนหนึ่งสามารถใช้เงินที่เพิ่มขึ้นมาเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรได้อีก ทำให้สามารถจะทำงาน แม้ว่าจะมีลูกแล้ว หญิงสาวที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัวและไม่มีการศึกษาดีพอ จะเสียประโยชน์เพราะส่วนมากมักจะต้องออกจากงานเมื่อมีบุตร

ความสนับสนุนของครอบครัวมีความสำคัญต่อหญิงคนงานมาก ในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 สิงคโปร์ยังมีระบบครอบครัวขยาย (extended family system) โดยเฉพาะในกลุ่มครอบครัวจีน คือ ในครอบครัวหนึ่ง ๆ นอกจากจะมีพ่อแม่ ลูก แล้วยังมี ปู่ย่า หรือตายาย หรือพี่น้องอื่นอีก และครอบครัวขยายนี้ช่วยดูแลเด็กเล็ก และช่วยดูแลงานบ้านให้หญิงคนงานได้ ทำให้ไม่ต้องออกจากงานเมื่อแต่งงานและมีลูก ในกรณีที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากครอบครัว เมื่อหญิงโรงงานแต่งงาน มักต้องออกจากงานเพื่อทำงานบ้านและเลี้ยงบุตรอาจจะกลับไปทำงานใหม่หลังจากบุตรโตแล้ว ถ้าสามารถหางานได้ หรือถ้าสามารถได้รับการฝึกงานใหม่ ให้มีความชำนาญที่อุตสาหกรรมต้องการ แต่ก็เสียโอกาสในการได้รับการฝึกงานให้มีความชำนาญและเสียโอกาสในการได้อายุการทำงาน

ในช่วงทศวรรษ 1970 ระบบครอบครัวขยายเริ่มเสื่อมสลาย ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลสิงคโปร์มีโครงการสร้างแฟลตราคาถูกให้กับครอบครัวที่มีรายได้ประจำ แต่มีปัญหาทางค่านที่อยู่อาศัยในย่านแออัด ครอบครัวรายได้น้อยไม่สามารถจะเช่าซื้อแฟลตขนาดใหญ่ได้จึงต้องเช่าซื้อแฟลตที่ใหญ่พอสำหรับครอบครัวเดี่ยวของตัวเอง (พ่อ แม่ ลูก) หญิงคนงานจึงไม่อาจใช้ระบบครอบครัวขยายช่วยดูแลงานบ้านและลูก ๆ ได้ เต็มที่ ในสถานการณ์เช่นนั้นหญิงโรงงานที่มีรายได้ดีพอจะช่วยจ่ายค่าเลี้ยงเด็กเท่านั้น จึงจะมีโอกาสทำงานหลังจากมีลูกและมีอายุในการทำงานที่ยืนยาวได้ ถึงกระนั้นก็ตามครอบครัวก็เข้ามามีส่วนช่วยด้วยหรือญาติที่อยู่ไม่ไกลจากกันก็จะช่วยดูแลบุตรให้ได้โดยจะต้องจ่ายเงินค่าเลี้ยงดูให้บ้าง ซึ่งค่าจ้างนี้จะถูกกว่าเมื่อไปจ้างคนเลี้ยงเด็กตามสถานเลี้ยงเด็กของเอกชน

ในยุคที่สองของการพัฒนาอุตสาหกรรมของสิงคโปร์ ตลาดแรงงานมีความตึงตัวมากค่าจ้างแรงงานเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลต้องหันไปสนับสนุนนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมใช้เทคโนโลยีขนาดสูง ซึ่งต้องการแรงงานน้อยแต่ต้องมีฝีมือระดับสูงมากขึ้น และค่อย ๆ พยายามยกเลิกอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานมาก แรงงานราคาถูก⁵ นโยบายนี้จะประสบความสำเร็จได้ก็ต้องมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควบคู่กันไป สิงคโปร์มีประชากรจำนวนน้อย ถ้าจะมุ่งพัฒนาแรงงาน

⁵ มีการนำคนงานไม่มีฝีมือค่าจ้างถูกมาจากประเทศที่มีแรงงานมากจากประเทศเพื่อนบ้านมาใช้ในสิงคโปร์ เช่น จากไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย อยู่พักหนึ่ง แต่รัฐบาลสิงคโปร์ไม่ต้องการมีปัญหามลพิษต่างชาติ จึงพยายามเลิกนโยบายนี้ในภายหลังและมุ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมใช้เทคโนโลยีสูงโดยพัฒนาคนงานของสิงคโปร์เอง

ชายก็จะมีแรงงานไม่พอ จึงต้องส่งเสริมการพัฒนาแรงงานหญิงด้วย นโยบายอันหนึ่งของรัฐที่สำคัญ คือ นโยบายเสริมการศึกษาให้กับทุกคนที่ในอดีตไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาชั้นปฐมวัยพอที่จะรู้ภาษาอังกฤษ และวิชาคำนวณเบื้องต้น ซึ่งจะทำให้เรียนการใช้คอมพิวเตอร์ง่าย ๆ และอ่านคู่มือการใช้เครื่องจักร เครื่องมือในโรงงานได้ พวกนี้ส่วนมากก็เป็นแรงงานอายุผ่านวัยเยาว์ไปแล้วที่ทำงานอยู่ รัฐบาลเก็บเงินค่าเล่าเรียนน้อยมาก และจัดเวลาเรียนนอกเวลาทำงานด้วยเพื่อให้คนที่กำลังทำงานอยู่มีโอกาสมาเรียน ค่าใช้จ่ายส่วนหนึ่งนั้นได้มาจากการเก็บภาษีคนงานในบริษัทใหญ่ ๆ นโยบายนี้ส่งเสริมทั้งหญิงและชายให้มารับการศึกษา นอกจากนี้ก็มีโครงการฝึกทักษะใหม่ ๆ อื่น ๆ อีก ให้ทั้งกับหญิงและชาย และมีการขยายการศึกษาค้นคว้าวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมระดับสูงอย่างกว้างขวาง

ทั้งนั้นในยุคที่สองของการพัฒนาอุตสาหกรรมในสิงคโปร์นี้ เราพบว่าผู้หญิงเข้ามาทำงานระดับผู้ชำนาญงานมากขึ้น ในโรงงานอุตสาหกรรม ก็พบผู้หญิงในระดับหัวหน้างานผู้คุมงานมากขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องใช้แรงงานหญิงทั้งโตและไม่โตในการพัฒนาอุตสาหกรรมระดับต่าง ๆ ทำให้รัฐบาลต้องให้การสนับสนุนแรงงานหญิงโดยให้ความช่วยเหลือด้านสถานเลี้ยงลูกเด็ก และแม้แต่การส่งเสริมให้ชายเข้ามามีบทบาทช่วยงานในครอบครัวมากขึ้น

ทั้งนี้มาถึงทศวรรษ 1980 เราจึงพบว่าในสิงคโปร์นั้นแรงงานหญิงเข้ามามีบทบาทการในการพัฒนาอุตสาหกรรมและจะพบแรงงานหญิงในทุกระดับ รวมทั้งระดับฝีมือ ระดับผู้ชำนาญงาน ผู้หญิงมีความสำคัญในนโยบายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วย และการกีดกันมีน้อยกว่าที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ เช่น เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น

อาจกล่าวได้ว่าในระยะหลัง ๆ นี้ หญิงคนงานในสิงคโปร์มีความเป็นแก้วของตัวเองมากขึ้น โอกาสที่จะไต่เต้าขึ้นไปสู่ตำแหน่งงานที่ดีขึ้นก็มีมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีสถานภาพในครอบครัวดีขึ้น คือ มีสิทธิมีเสียงในการควบคุมการเงินของครอบครัวมากขึ้น ระดับค่าจ้างของคนงานหญิงก็เริ่มเชิบบัวขึ้น อยากจะเน้นคำว่า ดีมากขึ้นกว่าเดิม คือ ก่อนมีการพัฒนาอุตสาหกรรมและเมื่อเทียบกับคนหญิงในโรงงานในประเทศอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรมในช่วงเดียวกัน โดยเฉพาะเกาหลีใต้ สถานภาพของคนงานผู้หญิงในสิงคโปร์ มิใช่เป็นสิ่งที่ดีที่สุด แรงงานหญิงในเมืองท่ากลุ่ม ยังมีความรู้สึกถูกกีดกันเมื่อเทียบกับชาย แต่โดยทั่วไปเมื่อเทียบกับสภาพการณีก่อนพัฒนาอุตสาหกรรม สถานภาพของหญิงในปัจจุบันดีขึ้นมาก ครอบครัวและสังคม

ยอมรับบทบาทที่สำคัญของผู้หญิงในอุตสาหกรรมมากขึ้น ครอบครัวไม่ขัดขวางการทำงานของหญิงถึงแม้ว่าจะแต่งงานและมีลูก แต่จะหาทางช่วยเหลือที่จะทำได้ ความพยายามของรัฐที่จะกีดกันผู้หญิงหรือกีดกันผู้หญิงก็เป็นไปได้ยากขึ้น

เกาหลีใต้⁶

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา เกาหลีใต้ก็ผ่านการพัฒนาอุตสาหกรรมไปสองยุคเหมือนกัน คือ ยุคใช้แรงงานมากในช่วงทศวรรษ 1960 เข้ากลางทศวรรษ 1970 และยุคที่สองระหว่างกลางทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาเป็นยุคที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงขึ้น และนับการใช้แรงงานมากน้อยลง การพัฒนาอุตสาหกรรมในเกาหลีใต้ค่อนข้างประสบความสำเร็จ แต่ผลที่มีต่อผู้หญิงคนงานนั้นค่อนข้างจะแตกต่างจากที่เกิดในสิงคโปร์อย่างมาก ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 นักกลุ่มคนงานหญิงยังมีลักษณะเป็นแรงงานชั่วคราว ซึ่งเป็นส่วนเสริมแรงงานชายอยู่

ถือว่าเป็นแรงงานชั่วคราว และมีลักษณะเป็นส่วนเสริมแรงงานชายนั้นถือว่าผู้หญิงคนงานส่วนมากเริ่มต้นทำงานเป็นคนงานไม่มีฝีมือมีชีวิตการทำงานในโรงงานสั้น ๆ เพียงช่วงระยะที่เริ่มสาวและก่อนแต่งงาน เมื่อแต่งงานแล้ว จะออกไปอยู่กับบ้านทำงานบ้านและเลี้ยงลูก เมื่อลูกโตไปโรงเรียนและดูแลตัวเองได้บ้าง หญิงเหล่านี้จะพยายามหางานทำใหม่ แต่ไม่สามารถกลับไปทำงานโรงงานเดิมได้ เพราะอายุจะมากเกินไปที่โรงงานต้องการ และไม่มีความรู้หรือความรู้อะไรที่นายจ้างต้องการเป็นพิเศษ เมื่อกลับมาทำงานครั้งที่สองนี้จึงต้องไปทำงานประเภทบริการ เช่น ทำงานบ้านไปเข้าเย็นกลับ ชายของเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือรับงานมาทำที่บ้าน (เช่น งานถักเสื้อ เย็บผ้า เย็บตุ๊กตา ห่อของ ฯลฯ)

สาเหตุสำคัญที่ทำให้หญิงเกาหลีต้องเลิกทำงานเมื่อแต่งงาน เมื่อเปรียบเทียบกับสิงคโปร์ก็คือการที่สังคมและครอบครัวเกาหลีไม่ยอมรับบทบาทของผู้หญิงในโรงงานอย่างเต็มที่⁷ สังคมและ

⁶ ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจเกาหลีใต้ ให้เพิ่มเติมบทความต่อไป Datta-Chaudhuri 1980, and Yung Chul Park 1980. สำหรับข้อมูลเรื่องคนงานหญิงได้จากการไปสัมภาษณ์ผู้แทนคนงานหญิงที่เกาหลีใต้ และจากการเยี่ยมชมแหล่งสลัมในเซอูล เมื่อต้นปี 2527

⁷ รายได้ต่ำของคนงานหญิงได้รับเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หญิงแต่งงาน ต้องออกจากงาน เพราะไม่สามารถจะมีรายได้มากพอจะจ้างคนเลี้ยงลูกได้ แต่เมื่อเทียบกับสิงคโปร์ จะพบว่า คนงานหญิงของสิงคโปร์ก็เคยได้รายได้ต่ำเหมือนกัน แต่ในสิงคโปร์ ครอบครัวพร้อมจะช่วยเลี้ยงลูกให้ ในขณะที่ในเกาหลีใต้ เราไม่ค่อยพบความช่วยเหลืออื่น

ครอบครัวเกาหลีใต้ยังเชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงต้องอยู่ในบ้าน หญิงที่แต่งงานแล้วจะต้องดูแลครอบครัวของตัวเอง และดูแลสวัสดิการของครอบครัวของครอบครัวของสามีด้วยพร้อมกันไป ถึงแม้ว่าบางทีอาจจะแยกครอบครัวออกมาต่างหากแล้ว ถ้าอยู่กับพ่อแม่สามี พ่อแม่สามีก็จะไม่ช่วยงานบ้านหรือเลี้ยงดูบุตรให้ เพราะชนบประเพณีกำหนดให้สะใภ้เป็นผู้ทำงาน พ่อแม่สามีไม่อยู่ในฐานะจะช่วย แต่ลูกสะใภ้จะต้องเป็นคนดูแลพ่อแม่สามี เมื่อเปรียบเทียบกับสิงคโปร์ พบว่าชนบประเพณีนี้เคร่งครัดน้อยกว่ามาก และถึงที่ได้กล่าวมาแล้ว ในสิงคโปร์ พ่อแม่สามีพร้อมที่จะช่วยดูแลลูกเล็กให้ เพื่อให้ผู้หญิงทำงาน เพราะมีเงินเพิ่มจากรายได้มาจนเจือครอบครัว

เมื่อครอบครัวไม่สนับสนุนให้ความร่วมมือ หญิงคนงานในเกาหลีใต้อยู่ในฐานะค่อนข้างเสียเปรียบ เพราะไม่สามารถจะทำงานเป็นเวลานาน พอที่จะได้ประโยชน์จากการมีอายุการทำงาน เมื่อทำงานเพียงชั่วครั้งชั่วคราวก็จะไม่ได้เรียนรู้ความชำนาญอะไรที่สำคัญ ที่จะทำให้หางานที่ดีกว่าในอนาคต ดังนั้นหญิงคนงานส่วนมากที่ออกจากงานหลังแต่งงาน จะไม่อาจกลับไปสู่งานอุตสาหกรรมอีก ในแหล่งสลัมของเมืองเชอลซอนนี้ พบว่ามีหญิงในวัย 30 กว่า 40 กว่า เป็นจำนวนมากที่เคยเป็นคนงานไม่มีฝีมือในโรงงานอุตสาหกรรมเบาในช่วงทศวรรษ 1960 แต่ออกจากงานหลังแต่งงาน และในขณะนี้ลูก ๆ โตไปหมดแล้ว อยากจะกลับไปทำงานอีก แต่หางานไม่ได้ เพราะมีการศึกษาค้อยและไม่มีความชำนาญอะไรที่โรงงานสมัยใหม่ต้องการ งานโรงงานที่เคยทำก็มีได้สร้างเสริมความชำนาญอะไรให้กับผู้หญิงเหล่านี้ สิ่งที่พวกเขามือคือความสามารถในการทำงานบ้าน ดังนั้นส่วนมากจึงต้องทำงานเป็นคนรับใช้ในบ้านผู้มีฐานะที่หน้อย ไปเข้าเย็นกลับ หรือรับของมาทำที่บ้าน เช่น ถักเสื้อผ้า ทำตุ๊กตา

ความแตกต่างอีกประการหนึ่งระหว่างสิงคโปร์และเกาหลีใต้ เห็นได้จากนโยบายทางด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในสิงคโปร์ผู้หญิงไม่ถูกกีดกันมากเท่ากับในเกาหลีใต้ ทางด้านการศึกษาและในการเข้าทำงานระดับชั้นผู้เชี่ยวชาญ โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในเกาหลีใต้ ได้พิจารณาถึงความสำคัญของสตรี ผู้หญิงเข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยได้ มีมหาวิทยาลัยเอกชนที่รับแต่ผู้หญิงโดยเฉพาะ แต่เมื่อจบออกมาจะหางานที่เหมาะสมกับคุณวุฒิที่เรียนมาได้ยาก ครอบครัวไม่ส่งเสริมให้หญิงหางานทำเมื่อแต่งงาน สถานที่ทำงานต่าง ๆ เช่น หน่วยราชการก็ไม่ค่อยยอมรับหญิง ถ้าทำงานระดับสูง ถ้าพร้อมจะทำงานเป็นช่างพิมพ์ดีด ประชาสัมพันธ์ แผนกต้อนรับ ล่าม ก็พอจะหางานทำได้ แต่จะไปเป็นผู้เชี่ยวชาญ

นั้นยากมาก เวลานี้ในเกาหลีใต้แทบจะไม่มีนักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นหญิงเลย นักกฎหมายก็มีอยู่ 2-3 คน แต่มีนักสังคมศาสตร์เป็นจำนวนมากในการเลือกวิชาเรียน ครอบครัวยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอยู่มาก มีความรู้สึกกว่าวิชา เช่น สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หรือมานุษยวิทยาเป็นวิชากลาง ๆ ที่เหมาะสมกับหญิง ไม่ใช่เป็นวิชาที่ต้องแข่งขันกับชาย

ในระบับรองลงมา คือ ระบับคนงาน ไม่มีฝีมือหรือกึ่งฝีมือในโรงงานมีโครงการช่วยส่งเสริมความชำนาญให้ แต่มักจะรับแต่คนงานชาย คนงานหญิงไม่ได้รับความสนใจ ดังนั้นจึงพบว่าในภาคอุตสาหกรรม หญิงจะได้ทำงานเฉพาะอาชีพซึ่งไม่แข่งขันกับชายโดยตรง หรืองานที่คนงานชายไม่ต้องการ เมื่อเร็ว ๆ นี้ผู้แทนสมาคมนายจ้างในเกาหลีใต้ เสนอให้มีการฝึกคนงานหญิงในอาชีพการเชื่อมโลหะ โดยให้เหตุผลว่านี่จะเป็นการช่วยคนงานหญิงที่ทำงานทำไม่ได้ เป็นการฝึกฝนความชำนาญ และให้โอกาสคนงานหญิงทำงานอุตสาหกรรมใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากงานดั้งเดิม เช่น งานในโรงงานทอผ้า โรงงานทำตุ๊กตา เป็นที่น่าสนใจว่าเหตุใดตัวแทนสมาคมนายจ้างจึงเสนองานช่างเชื่อม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นงานของคนงานชาย เมื่อวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งลงไปพบว่า งานช่างเชื่อมเป็นงานที่ไม่ต้องมีความรู้สูง ขอให้มีการฝึกฝน แต่งานนี้มีปัญหาเรื่องเสียงดัง สกปรก และได้รายได้ไม่ดี เทียบกับงานช่างอื่น ๆ นายจ้างประสบปัญหาคนงานเข้า-ออกสูงในอาชีพนี้ ในญี่ปุ่นก็ประสบปัญหาคนงานชายทำงานได้ยาก จึงผลิตหุ่นยนต์ช่วยทำงานค้ำนี้แทนคน แต่ในเกาหลีใต้ยังไม่ร่ำรวยพอจะสร้างหุ่นยนต์ใช้ได้กว้างขวาง เมื่อประสบปัญหาคนงานชายไม่ยอมทำงานประเภทนี้หรือคนงานชายส่วนมากหันไปฝึกงานประเภทอื่น ๆ ก็จึงเสนอให้ฝึกผู้หญิงเข้ามาทำงานแทน ขณะนี้มีช่างเชื่อมที่เป็นหญิงทำงานตามโรงงานและอยู่ต่อเรือเป็นจำนวนไม่น้อย ประเด็นที่น่าโต้เถียงก็คือว่า เหตุใดสมาคมนายจ้างจึงไม่เสนอให้มีการฝึกผู้หญิงทำงานเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์ วิศวกร นักวิทยาศาสตร์ และอื่น ๆ ในเมืองเกาหลีนั้นก็มีการขาดแคลนแรงงาน คำตอบก็คงจะเป็นเพราะว่างานเหล่านั้น คนงานชายยังต้องการทำอยู่ ถ้าผู้หญิงเข้าไปก็จะไปแย่งงานของผู้ชาย สมาคมนายจ้างเองก็เป็นกลุ่มผู้ชายทั้งหมด จึงยังมีความคิดที่กีดกันผู้หญิงอยู่ด้วย ดังนั้นจึงกีดกันงานให้หญิงเฉพาะงานซึ่งคนงานชายไม่ต้องการแล้ว ถ้าในระยะต่อมาเกาหลีใต้สร้างหุ่นยนต์มาช่วยทำงานเชื่อมได้ ก็คงจะให้ผู้หญิงออกจากงานกลับไปอยู่บ้านหรือไปทำงานอื่น ๆ ที่พอจะทำได้เช่นงานบ้าน งานเย็บปักถักร้อยอีก

ดังนั้น สิ่งที่เราพบในเกาหลีใต้ คือ สถานการณ์ที่ว่า แม้จะมีความสำเร็จทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม และในการบรรลุความสำเร็จนั้น หญิงมีบทบาทด้วยมาก ผู้หญิงก็ยังไม่สามารถจะก้าวออกมาจากความเป็นแม่บ้าน ตามชนบทประเพณี ผู้หญิงถูกดึงให้เข้ามาทำงาน เมื่อเศรษฐกิจต้องการ เมื่อไม่ต้องการก็ส่งกลับไปอยู่กับบ้านตามเดิม งานอุตสาหกรรมที่จะให้ผู้หญิงทำก็จะเป็นงานที่ไม่แข่งขันกับชาย มีรายได้ต่ำหรือเป็นงานที่คนงานชายไม่ต้องการแล้วรัฐบาลเองก็มีได้มองว่าแรงงานสตรีมีความสำคัญในระยะยาว และควรจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งนี้อาจจะกล่าวได้ว่าสาเหตุสำคัญทำให้ผู้หญิงยังถูกกีดกันอยู่ คือ ครอบครัวยุคของผู้หญิง (พ่อ แม่ และสมาชิกครอบครัวอื่น ๆ) ยังไม่ให้การส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานนอกบ้านของผู้หญิงอย่างเต็มที่ ยังคงอยากจะให้หญิงมีบทบาทดั้งเดิมเป็นแม่บ้าน ดังนั้นจึงไม่ให้ความช่วยเหลือ เมื่อผู้หญิงต้องไปทำงานฝ่ายชายจึงถือโอกาสใช้ชนบทประเพณีเดิมที่เป็นบทบาทในบ้านของผู้หญิงมาใช้บังคับให้หญิงที่ทำงานกลับไปอยู่บ้านเมื่อแต่งงาน รัฐบาลจะไม่เปลี่ยนแปลงบทบาทตาบอดที่ครอบครัวยุคของผู้หญิงไม่ส่งแรงกดดันให้รัฐบาลแก้ระบบการกีดกันสตรีที่เกิดขึ้น

3. แนวโน้มในประเทศอื่น ๆ เป็นอย่างไร

ฮ่องกงและไทย คงจะไปตามแนวสิงคโปร์ ทั้งนี้สรุปได้จากการที่โดยทั่วไปครอบครัวสนับสนุนหญิงให้ทำงานและให้ความช่วยเหลือทางด้านการศึกษา การเลี้ยงดูบุตรเป็นอย่างดี สังคมก็ยอมรับบทบาทของผู้หญิงนอกบ้านมากขึ้น

ในกรณีของไทยนั้น เท่าที่แล้มาในอดีต หญิงชนบทที่มาทำงานในเมือง สามารถส่งลูกกลับไปให้พ่อแม่ตนเองในชนบทช่วยเหลือ ในเขตเมืองระบบครอบครัวขยายและการพึ่งพาเพื่อนบ้าน ยังมีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระของผู้หญิงที่ทำงานได้มากอยู่ แต่เริ่มมีแนวโน้มแล้วว่า ระบบครอบครัวเดี่ยวในกลุ่มคนงานรับจ้างและอาชีพกลุ่มชนชั้นกลาง เริ่มแพร่ขยายมากขึ้น การพึ่งพาครอบครัวขยายให้ช่วยรับภาระเลี้ยงดูเด็กเล็กจะยากขึ้น ผู้หญิงที่ต้องการทำงานหลังจากมีลูกแล้วจะประสบปัญหามากขึ้น ยิ่งถ้างานที่ทำไม่ให้อย่างพอจะจ่ายเป็นค่าเลี้ยงดูบุตรเมื่อยังเล็กอยู่ได้อาจจะมีแรงผลักดันจากสังคมจากครอบครัวให้ผู้หญิงออกจากงานและกลับมาอยู่บ้านเพื่อเลี้ยงลูกและดูแลครอบครัว ยิ่งในสถานการณ์ที่กำลังมีการว่างงานสูงในกลุ่มคนงานชาย อาจจะมีแรงผลักดันให้แม่ผู้หญิงอยู่กับบ้านเพื่อเลี้ยงลูกมากขึ้น แต่ถ้าผู้หญิงยอมจำนนกับสถานการณ์ ยอมออกจากงานเพื่อเลี้ยงลูก ผลเสียที่จะเกิด คือ ผู้หญิงจะค่อย ๆ ถูกกีดกันออกจากตลาดแรงงานไปและท้ายที่สุด

บทบาทของผู้หญิงในระบบเศรษฐกิจจะน้อยลง สถานภาพการครองชีพของผู้หญิงจะต่ำลงไปด้วย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งจากแง่ของกลุ่มหญิง ที่จะต้องไม่ยอมจำนนและจะต้องรณรงค์ให้มีการจัดบริการทางค่านเลี้ยงดูเด็กเล็กให้พอเพียงสำหรับกลุ่มอาชีพต่างๆ โดยให้ต้นทุนการใช้จ่ายเป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาล นายจ้าง และผู้ใช้บริการดังที่เกิดขึ้นในสิงคโปร์

อนึ่ง ครอบครัวที่มีลูกสาว ต้องพยายามส่งเสริมให้ลูกสาวเหล่านั้นได้รับการศึกษาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เราได้เห็นจากประสบการณ์ของสิงคโปร์แล้วว่า ผู้หญิงที่มีการศึกษาก่อนข้างดีเท่านั้น จึงจะสามารถสร้างเสริมความชำนาญ และเลื่อนชั้นของตนเองได้ ถ้าแรงงานหญิงมีส่วนในการพัฒนาได้แต่เพียงเป็นคนงานไม่มีฝีมือเท่านั้น ต่อไปในอนาคตอาจจะประสบเหมือนกับคนงานหญิงในเกาหลีใต้ ซึ่งไม่สามารถจะก้าวขึ้นไปสู่อาชีพที่ดีกว่าแรงงานไม่มีฝีมือหรือกึ่งฝีมือได้ เพราะมีความรู้พื้นฐานไม่พอเพียง

ในมาเลเซีย อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของหญิงค่อนข้างสูง และรัฐบาลสนับสนุนให้คนงานหญิงเข้ามาทำงานในโรงงานที่ใช้แรงงานหญิง เน้นโรงงานที่ผลิตสินค้าออกและเป็นการร่วมทุนกับต่างประเทศ แต่เราพบว่าครอบครัวของหญิงคนงานเหล่านี้ยังไม่เห็นด้วยกับบทบาทใหม่ของผู้หญิงคนงานเท่าไร ถึงแม้ว่าจะได้ประโยชน์จากรายได้ที่ลูกสาวส่งกลับบ้าน ผู้ใหญ่กลุ่มสมาชิกชายในครอบครัวที่ยังอยากจะเก็บผู้หญิงไว้กับบ้าน เพื่อช่วยทำงานในบ้านหรือช่วยบำรุงความสะอาดให้กับคนในบ้าน สามารถอ้างวัฒนธรรม ขนบประเพณีมุสลิม เพื่อจำกัดอิสรภาพของหญิงคนงาน ในขณะที่เดียวกันครอบครัวและสังคมก็ยังไม่ยอมรับว่าในการเปลี่ยนบทบาทไปทำงานโรงงานนั้น หญิงจะต้องมีการปรับตัวหลายอย่างหลายประการและต้องเรียนรู้ชีวิตที่ผิดแผกไปจากเดิม ดังนั้นจะต้องมีการเตรียม และให้ความเข้าใจกับบทบาทใหม่ เมื่อครอบครัวและสังคมไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและยังคงพยายามจำกัดอิสรภาพของหญิงอยู่ แนวโน้มที่มาเลเซียจะหันเหไปตามแนวของเกาหลีใต้มีอยู่มาก หญิงมาเลเซียถูกดึงกลับเข้าบ้านทันทีที่เศรษฐกิจไม่ต้องการ เพราะครอบครัวและสังคมไม่สนับสนุนให้หญิงมีบทบาทนอกบ้านมาก

4. บทสรุป

ได้กล่าวถึงประสบการณ์ของหญิงคนงานในกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ในประเทศเกาหลีใต้ และสิงคโปร์อย่างย่อๆ และได้เห็นความแตกต่างของสองประเทศนี้ ผู้เขียนมิได้

ตั้งใจจะเสนอว่าสถานภาพของหญิงในสิงคโปร์นั้นถึงกันไม่ต้องมีอะไรจะปรับปรุงได้อีก และสิ่งที่เกิดขึ้นในเกาหลีใต้ก็เลวร้ายจนไม่มีอะไรดี ประเด็นที่ต้องการเสนอคือว่าทั้งสองประเทศนี้มีประสบการณ์ทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม และมีรากฐานทางวัฒนธรรมตามแนวคิดขงจื้อคล้ายๆ กัน แต่บทบาทของแรงงานหญิงในตลาดแรงงานต่างกันมาก นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มในระยะยาวที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

การที่แรงงานหญิงเข้ามาทำงานในโรงงานนั้นมีทั้งผลดีผลเสีย ผลดีก็คือ ครอบครัวมีรายได้ดีขึ้นและสำหรับผู้หญิงที่ทำงานจะมีสถานภาพดีขึ้นในครอบครัว ผลเสียคือ ความขาดตกบกพร่องทางด้านการเลี้ยงดูลูกเล็ก เมื่อผู้หญิงแต่งงานและมีลูก ความอบอุ่นภายในครอบครัวอาจจะลดน้อยลงไป ถ้าสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัว เช่น สามี หรือญาติพี่น้องอื่นๆ ไม่ช่วยเอาใจใส่ ครอบครัวมากขึ้น สำหรับส่วนตัวของหญิงคนงานเอง ถ้าทำงานในโรงงานขนาดเล็กหรือโรงงานซึ่งมีสวัสดิการให้คนงานไม่ดีพอ ก็อาจจะเป็นโรคอันเกิดจากการทำงาน ต้องทำงานในสภาพการทำงานย่ำแย่ ทำให้เสื่อมสุขภาพ นอกจากนี้ยังต้องเสี่ยงกับการต้องถูกปลดงานเมื่ออายุพ้นวัยที่นายจ้างต้องการ ข้อสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์สถานการณ์ในเกาหลีใต้และสิงคโปร์ คือว่า ครอบครัวสามารถจะได้ประโยชน์จากการเข้าสู่กำลังแรงงานของผู้หญิง ถ้าหากพร้อมที่จะปรับตัวบางประการให้สอดคล้องกับบทบาทของหญิงที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะในการช่วยเหลือบุตรและในการจัดการงานบ้าน ที่กล่าวถึงครอบครัวนี้รวมทั้งครอบครัวของหญิงสาวเองก่อนแต่งงาน และสามีเมื่อแต่งงานแล้ว สามีก็ต้องมีบทบาทช่วยงานบ้านของภรรยามากขึ้น เพื่อช่วยให้ภรรยาสามารถทำงานนอกบ้านได้ รัฐบาลจะเข้ามามีบทบาทส่งเสริมผู้หญิงได้มาก โดยการจัดหาบริการทางด้านการเลี้ยงดูเด็กเล็ก แต่รัฐบาลจะไม่เข้ามามีบทบาทมากนักถ้าหากไม่มีความจำเป็น หรือถ้าไม่มีแรงกดดันจากครอบครัวและสังคม ที่ว่ารัฐบาลจะเข้ามาเมื่อจำเป็นนั้นก็ถือว่า แรงงานหญิงจะต้องแสดงให้เห็นว่ามีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ ซึ่งในการนี้มีความจำเป็นว่า แรงงานหญิงจะต้องเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของแรงงานอุตสาหกรรมตั้งแต่ต้นโดยไม่ถดถอยและจะต้องพยายามทำงานในอาชีพที่ผู้ชายทำอยู่ด้วย เป็นการแบ่งส่วนแบ่งของตลาดแรงงาน แทนที่จะยอมรับแค่ส่วนที่คนงานชายไม่ต้องการ ถ้าครอบครัวไม่เข้ามาสนับสนุนความพยายามของแรงงานหญิงที่จะเข้าสู่กำลังแรงงานให้ทัดเทียมกับชาย โดยส่งเสริมการศึกษาและช่วยเหลือหญิงทำงาน ก็จะมีปัญหาครั้งที่เกิดขึ้นในเกาหลีใต้ ที่แรงงานหญิงจะยังคงเป็นเพียงแรงงานที่มีอยู่รอบนอกของตลาดแรงงานเท่านั้น

บทความนี้มุ่งเน้นพิจารณาเฉพาะประเด็นเดียว คือ ประเด็นเกี่ยวกับทัศนคติของครอบครัวและของสังคมต่อการทำงานของผู้หญิง แต่แรงงานหญิงจะไม่สามารถเป็นตัวของตัวเองเต็มที่และอยู่ในฐานะจะต่อรองกับนายจ้างได้ถ้าไม่มีการรวมตัวกันในรูปแบบของสมาคมหรือสหพันธ์แรงงาน รวมทั้งมีความตื่นตัวทางด้านสิทธิความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับชายด้วย

อีกประเด็นหนึ่งที่ไม่ได้พิจารณาเลยในบทความนี้คือ ประเด็นที่ว่า ถ้าการทำงานโรงงานเป็นเพียงงานที่ไม่สร้างเสริมความชำนาญ แต่เป็นเรื่องของการใช้แรงงานหญิงราคาถูกในประเทศกำลังพัฒนาโดยการลงทุนของบริษัทลงทุนข้ามชาติที่เข้ามาแสวงหากำไร และใช้ระบบ transfer pricing ในระหว่างบริษัทเครือเดียวกัน ในการซื้อวัตถุดิบ ส่วนประกอบและในการขายสินค้าสำเร็จรูปออกเป็นสินค้าออก เช่น ในกรณีของบริษัทผลิตชิ้นส่วนสินค้าอิเล็กทรอนิกส์บางประเภทแล้ว การทำงานของสตรีเหล่านี้ ก็จะไม่ให้ประโยชน์ต่อสังคมหรือต่อตัวของสตรีเหล่านี้เองเท่าใด ถ้าเป็นดังนั้น ก็เป็นเรื่องที่น่าจะต้องพิจารณากันว่า ควรจะส่งเสริมให้สตรีเหล่านี้เข้าไปทำงานเช่นนั้นหรือไม่ น่าจะพิจารณากันในแนวนโยบายระดับสูงด้วยว่า นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเช่นนั้น เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในประเทศหรือไม่ด้วย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

- Blake, Myrna. 1980. *A Case Study on Women in Industry*. Bangkok : Asian and Pacific Center for Women and Development.
- Chai Siew Yew. 1983. "Export Processing and Industrialization : The Case of Singapore." In Lee, ed.
- Datta-Chaudhuri, M.K. 1980. "Industrialisation and Foreign Trade : The Development Experiences of South Korea and the Philippines." In Lee, ed.
- Edgren, Gus. 1983. "Spearheads of Industrialisation or Sweatshops in the Sun : A Critical Appraisal of Labour Condition in Asian Export Processing Zones." In Lee, ed.
- Elson, Diane, and Ruth Pearson. 1980. "The Latest Phase of the Internationalisation of Capital and Its Implications for Women in the Third World." Discussion papers No. 150. University of Sussex, IDS. (June).

- Grossman, R. 1979. "Women's Place in the Integrated Circuit." *Southeast Asia Chronicle*, 66 (January-February). A joint issue with *Pacific Research*, vol. 9, nos. 5-6.
- . 1980. UNIDO Working Paper on Structural Change. 18 (July).
- Heyzer, Naeleen. 1978. "Young Women and Migrant Workers in Singapore's Labour Intensive Industries." Paper presented at the Conference on the Continuing Subordination of Women in the Development Process, IDS., Sussex.
- . 1982. "From Rural Subsistence to Peripheral Industrial Labour Force: Female Malaysian Migrants in Singapore." In *Women and Development: The Sexual Division of Labour in Rural Economies*, edited by Lourdes Beneria. For the International Labour Office. New York: Praegers.
- Jones, Gavin W., ed. *Women in the Urban and Industrial Work Force: Southeast and East Asia*.
- Lee, Eddy, ed. 1980. *Export-Led Industrialisation and Development*. Bangkok: ARTEP.
- , ed. 1983. *Export Processing Zones and Industrial Employment in Asia*. Bangkok: ILO-ARTEP.
- Lim, Linda. 1978. "Women Workers in Multinational Corporations in Developing Countries: The Case of the Electronics Industry in Malaysia and Singapore." *Women's Studies Programme*. Occasional paper, 9. Ann Arbor: University of Michigan.
- Miralao, Virginia A. "The Impact of Female Employment on Household Management." In Jones, ed.
- Pasuk Phongpaichit. 1982. "Southeast Asia Women in Industry." Symposium on 'Women, Work Society,' Indian Statistical Institute, New Delhi, September 22-23.
- Salaff, Janet, and Aline Wong. "Women's Work: Factory. Family and Social Class in an Industrialising Order." In Jones, ed.
- Wolf, Diane L. "Marketing the Bread and Bringing It Home: Female Factory Workers and Family Economy in rural Java." In Jones, ed.
- Yoon Soon Young. 1977. "Study on the Role of Young Women in the Development Process Especially in Industries." Mimeographed, Division of Population and Social Affairs, ESCAP.
- Yu-Hsia Lu. "Women, Work and the Family in a Developing Society: Taiwan." in Jones, ed.
- Yung Chul Park. 1980. "Export-Led Development: The Korean Experience, 1960-78." In Lee, ed.
- Zosaferanil, Imelda. "Female Employment and Family: A Case Study of the Bataan Export Processing Zone." In Jones ed.